

MIĘDZYNARODOWE KONSORCIUM
NAUKOWO-EDUKACYJNE
imienia Luciena Febvra

Człowiek, etnos, naród w historii świata —

**procesy państwowotwórcze
na obszarze europejskim
(od starożytności po współczesność)**

Monografia zbiorowa
przygotowana z okazji
30-lecia działalności
Studium Europy Wschodniej
Uniwersytetu Warszawskiego

Warszawa-Paryż 2020

Recenzenci
dr hab. Maciej Krotofil
dr hab. Viktor Gudz

Projekt okładki
Ihor Sribniak

Na okładce:
Siedziba Instytutu Wschodniego w Warszawie, Pałac Teppera, ul. Miodowa 7 Warszawa – budynek
obecnie nie istnieje (fot. z archiwum J. Zielińskiego)

Redaktor
dr hab. Ihor Sribniak

Opracowanie typograficzne
Anastasia Zoria

Korekta
Zespół

ISBN 978-83-652734-0-1

© Copyright by

Oleksander Bon, Oksana Drach, Oleksandr Dudnik,
Yaroslav Foshchan, Olga Grytsiuk, Serhii Holovanov, Viktor Horobets, Inna Horpynchenko,
Lyubomyr Hubytsky, Olena Humeniuk, Igor Kryvosheia, Andrii Kudriachenko, Oksana Lobko, Yana Martianova,
Hanna Melnyk, Tetiana Minaieva, Andrii Minaiev, Hennadij Nadtocka, Yevhen Nakhlik, Maryna Paliienko,
Yaroslav Popenko, Anton Protsiuk, Volodymyr Rozumyuk, Galyna Sagan, Oleksander Sagan,
Svitlana Savchenko, Anatoliy Savchuk, Viktoriia Soloshenko, Ihor Sribniak,
Milana Sribniak, Nataliia Sydorenko, Yurii Stetsyk,
Andrei Temchenko, Wiktor Węglewicz
Vasyl' Yablons'ky

© Copyright by

*Międzynarodowe konsorcjum
naukowo-edukacyjne im. Luciena Febvra*

Warszawa-Paryż 2020

Wydawca

*Międzynarodowe konsorcjum
naukowo-edukacyjne im. Luciena Febvra*

Książka została przygotowana przy wsparciu
*Komitetu badań naukowych MKNE
im. Luciena Febvra*

Druk
Centrum naukowo-wydawnicze im. O. Pritsaka
pritsak-center.com

6. Karpus Z., Humeniuk O., Education of interned soldiers of Ukrainian People's Army in Poland: the case of the camp in Aleksandrów Kujawski, Skhid, 2019, № 6 (164), p. 65–69.

7. Paszkiewicz K., Szkolnictwo i oświata wojsk Ukraińskiej Republiki Ludowej internowanych w Polsce w latach 1920–1924, [w:] Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa, Toruń, 1997, s. 329–334.

8. Wiszka E., Szósta Siczowa Dywizja Strzelecka Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej, Toruń, 2012.

9. Гуменюк О., Шлях емігранта: від воїна до студента, «Наше слово», Варшава, 2016, № 7, с. 9.

10. Маруняк В., У кузні соборницьких характерів, [w:] Українська гімназія в Чехії 1925–1945. Альманах Української гімназії в Празі-Ржевніцях-Модржанах, ред. В. Маруняка, Мюнхен, 1975, с. 16–115.

11. Наріжний С., Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами, Прага, 1942.

12. С. Пап-Пугач, Пластовий альманах, Рим 1976.

13. Срібняк І., Табір інтернованих військ УНР у Щипіорно (1922–1923 рр.): гуманітарно-просвітня складова діяльності українського вояцтва, [w:] Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917–1921 рр.), ред. В. Верстюк, Київ-Чернігів, 2017, с. 382–396.

14. Українська гімназія в Чехословаччині, Прага – Ржевніці, 1932.

15. Хоменко Г., Перші кадри, [w:] Українська гімназія в Чехії 1925–1945. Альманах Української гімназії в Празі-Ржевніцях-Модржанах, ред. В. Маруняка, Мюнхен, 1975, с. 19–41.

16. Школа Вкраїнських Пластунів у таборі інтернованих Щипіорно в Польщі, Щипіорно, 1923.

17. Шляхтиченко Л., Українська гімназія в Чехословаччині, [w:] Українська гімназія в Чехії 1925–1945. Альманах Української гімназії в Празі-Ржевніцях-Модржанах, ред. В. Маруняка, Мюнхен, 1975, с. 7–15.

Любомир Губицький,

Київський національний торговельно-економічний університет

Ганна Мельник,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ПЕРСПЕКТИВИ ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА: МИНУЛІ РАНИ І МАЙБУТНІ ЗЦІЛЕННЯ

В умовах розчарування в глобальних структурах та повернення до ознак суверенізму, держави враховують травми минулого, але до загроз сучасного ставляться з великою часткою оптимізму, що базується на сподіваннях на альянси та жертви інших держав. Польща схильна вірити в союзницькі обов'язки США і партнерів по НАТО, але не відмовлялася і не відмовляється скористатися стратегічним простором України, у разі зіткнення останньої з Росією.

Україна та Польща стали прикладом різноманітних відносин у різних сферах від зовнішньої політики до політики історичної пам'яті. Кожна з держав вибудовує контакти зважаючи на зацікав-

лення в просуванні аспірацій в економіці (енергетика, ринок праці, логістика, торгівля), безпековій сфері, дипломатії (транскордонне співробітництво, регіональні наддержавні структури, культурні та освітні взаємозв'язки). Польща демонструє стабільну прихильність європейського та євроатлантичного курсу України, є ключовим союзником у протидії російській агресії.

Дослідження вказаної проблематики засвідчують цілий спектр різноманітних поглядів, як серед польських дослідників, так і серед українських. Так, К. Єндрачик дотримується єврооптимістичної позиції бачить в проєвропейській Україні елемент

безпеки Польщі,¹ але для праць істориків Г. Мотики² та А. Сови³ більш вагомі соціальні процеси минулого, аніж сучасного. Серед українських дослідників польсько-українських відносин варто згадати Н. Антонюк, М. Мальського⁴, А. Киридон, С. Трояна⁵, А. Сменковського, Г. Яворську, Ю. Каплан⁶, І. Срібняка⁷. Виваженим підходом позначені аналітичні та історичні дослідження Б. Гудя⁸, К. Зарембо⁹, Л. Зашкільняка¹⁰,

О. М. Каліщука¹¹. Праці істориків, політологів, аналітиків в царині історії та сучасності міждержавних відносин додають надії якнайшвидшого віднаходження перспектив партнерства України та Польщі в умовах відродження неоімперських засад зовнішньої політики Російської Федерації.

Відносини між Польщею та Україною еволюціонували від стратегічного партнерства до прагматизму. Пригадаймо, що Президенти Польщі та України у Спільній заяві 1997 р. озвучили перехід до стратегічного партнерства. І хоча у Стратегії національної безпеки Польщі 2007 р. Україна визначалась як стратегічний партнер, Катажина Єндращик схильна вважати, що коли Польща приєдналася до НАТО у 1999 р. і активізувала свої зусилля для вступу в структури Європейського Союзу, відносини з Україною почали виразно розвиватися від стратегічного партнерства до відносин, які можна назвати «прагматичними».¹² Членство в НАТО, набуте Польщею в 1999 р. перетворило на неактуальну формулу «Немає незалежної Польщі без незалежної України». Еволюцію відносин в напрямі до прагматизму можна пояснити довершенням мети, яку декларували представники концепції Єжи Гедройца, а саме пробудження європейської ідентичності серед українського загалу. Польща, яка століттями відчувала себе останньою фортецею по обороні європейської цивілізації, отримала гідного союзника на Сході, що став «Брамою Європи».¹³ До 2014 р. завдання польської зовнішньої політики та її інформаційного й ідеологічного забезпечення полягало у

1 Єндращик К. Історичні проблеми та політика пам'яті в польсько-українських стосунках (1991-2017) Наукові записки ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2018. Випуск 3-4 (95-96). С.237-253. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/nz_95-96.pdf (дата звернення: 30.07.2020); Єндращик К. Від стратегічного партнерства до прагматизму: польсько-українські стосунки в 2005-2017 рр. Уманська старовина. 2018. №5. URL : <http://usj.udpu.edu.ua/article/view/146753/145754> (дата звернення: 14.07.2020).

2 Motyka G. Od rzezi wołyńskiej do akcji Wisła. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2011. 524 s.; Motyka G. Wołyń '43. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2016. 288 s.

3 Sowa A. Stosunki polsko-ukraińskie 1939-1947. Zarząd problematyki. Kraków: Towarzystwo Sympatyków Historii, 1998. 342 s.

4 Антонюк Н., Мальський М. Актуальні проблеми українсько-польських відносин у сучасних геополітичних реаліях // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2015. Випуск 37. Частина 3. С.3-16. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/view/149> (дата звернення: 21.07.2020).

5 Киридон А., Троян С. Українсько-польський діалог в умовах Революції Гідності (2013-2014 рр.) // INTERMARUM: історія, політика, культура. 2015. Вип.2. С.277-285. URL: <http://intermarum.zu.edu.ua/article/view/90580/86482> (дата звернення: 14.07.2020).

6 Сменковський А. Ю., Яворська Г. М., Каплан Ю. Б. Щодо українсько-польських відносин. Аналітична записка. Серія «Громадянське суспільство», №2, 2019. URL : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/analit-smenkovskyyavoska-kaplan-civil-society-2-2019-1.pdf> (дата звернення: 21.07.2020).

7 Срібняк І. Військова співпраця УНР та Польської Республіки у другій половині 1919-1920 рр.: організаційно-мобілізаційний аспект // Польсько-українська військова співпраця протягом історії. 2018. С.151-156.

8 Богдан Гудь. З історії етносоціальних конфліктів. Українці й поляки на Наддніпрянщині, Волині й у Східній Галичині в XIX – першій половині XX ст. / Авторизований переклад з польської Андрія Павлишина. Харків: Акта, 2018. 482 с.

9 Зарембо К. Аудит зовнішньої політики: Україна-Польща. Дискусійна записка. Інститут світової політики. 2016. 43 с. С.37. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Aud_Ukr_Poland_ukr_net.pdf (дата звернення: 21.07.2020).

10 Зашкільняк Л. Огляд проблем спільної (важкої) історії українців і поляків XX століття. Український інститут національної пам'яті. URL : <https://old.uinp.gov.ua/news/oglyad-problem-spilnoi-vazhkoj-istorii-ukraintsiv-i-polyakiv-khkh-stolittya> (дата звернення: 21.07.2020)

11 Каліщук О.М. Волинська дискусія й сучасні українсько-польські міждержавні відносини // Українсько-польське партнерство: сьогодення та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк – Світязь, 26-27 червня 2017 р.) / за ред. В. Й. Лажніка, С. В. Федонюка. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. С.90-96. URL : <https://eenu.edu.ua/sites/default/files/Files/konfer-2017-svityaz.pdf> (дата звернення: 14.07.2020).

12 Єндращик К. Від стратегічного партнерства до прагматизму: польсько-українські стосунки в 2005-2017 рр. Уманська старовина. 2018. №5. URL : <http://usj.udpu.edu.ua/article/view/146753/145754> (дата звернення: 14.07.2020).

13 «Брама Європи» (за С.Плохієм). Див.: Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / пер. з англ. Р.Клочко. Харків: «Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 496 с.

збереженні «українського буферу». Польські вчені відводили Україні статус європейської периферії, яку по можливості варто зберегти від російських впливів. Революція Гідності, анексія Криму, війна на Донбасі призвели до кардинальної зміни пріоритетів – офіційний Київ перестав сприйматися нейтрально-проросійським, а набув рис антиросійських та європейських.

Європейський дослідник історичної пам'яті Жорж Мінк нагадував про роль соціальної пам'яті, історії, ран в міждержавних відносинах: «Європу наскрізь пронизують сліди давніх міждержавних і міжнаціональних конфліктів. Досвід показує, що їхня реактивація завжди можлива, попри різні форми їхнього розв'язання в минулому. Історія переносить себе у теперішність, відбувається мобілізація різних дієвців, постраждалих груп населення або інших знедолених груп, про яких забули в післяконфліктних угодах або змусили мовчати. Виходячи з цієї реалії, різні зацікавлені групи, політичні партії чи держави створюють собі пам'ятеві ресурси і залучають до свого репертуару дій історизувальні стратегії для того, щоб «повернути в ужиток» образи «болісних» минувшин у своїх поточних політичних іграх».¹

Спільною для Польщі та України є російська рана. Може видатися, що у польському просторі ця травма загоїлася десь 1989 р., але якщо згадати про ініціативу будівництва каналу на косі в Балтійському морі, то така думка далека від правдивої. Для Польщі досі важливо діяти на користь польським інтересам, але й водночас на противагу російським. Польська еліта дуже вибаглива у виборі стратегічних союзників, саме тому такими стали Сполучені Штати Америки, які могли сприяти полякам, як економічно, так і дипломатично, політично і у війсьній сфері. На думку професора Л.Чекаленко, з 1989 р. Сполучені Штати Америки залишаються головним союзником і партнером Польщі, а поляки бачать у США основного гаранта

національної безпеки.² Польща не може собі дозволити кроки, які схвально були б сприйняті в Росії. Наприклад, Польща могла б 2013 р. засудити масовий спротив у Києві та підтримати офіційну владу. Але так не трапилося. На думку співробітниці Інституту філософії та соціології Польської академії наук Наталії Рябінської, «поляки відреагували на події в Україні, тому що у них цілий час є паралелі з 1989 р. Щоправда, зараз з'явилося більше паралелей із 1981 р. Поляки мають досвід виборювання своєї незалежності. І думаю, саме це стало причиною такої підтримки Майдану... Київський Майдан – це явище, яке вразило поляків. Воно показало, що український народ є, він є активним діячем, він не завжди погоджується зі своїми політиками, і він є набагато вартісніший, ніж його політики. І він заслуговує на безумовну пошану».³ Польська сторона однозначно інтерпретувала дії Росії по анексії Криму та воєнних дій на Донбасі не лише як агресію проти України, а й безпосередньо загрозу для Польщі.⁴

Російсько-українська війна, започаткована Російською Федерацією 2014 р. набула гібридного прояву. Але українсько-російське протистояння було століттями раніше. Спробою визначитися з ідентифікацією в українському суспільстві стала Революція Гідності 2013–2014 рр. Угоди 21 лютого 2014 р. між українською владою та опозицією мали перспективи пролонгувати кризу ідентичності і лише втеча Президента В.Януковича висунула на перший щабель проєвропейську складову. Проросійський і проукраїнський складники залишилися в латентному вигляді та продовжують визначати погляди не менше третини суспільства. На думку А. Киридон та С. Трояна «Україна належить до групи

1 Мінк Ж. Вступ. Європа та її «болісні» минувшини: стратегії історизування та їх використання в Європі, в: Європа та її болісні минувшини / автори упорядники Жорж Мінк і Лора Неймайер у співпраці з Паскалем Боннармом, Київ, 2009. С.37.

2 Чекаленко Л. Політика Польщі – на вістрі інтересів США // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 4 (40) 2018. С.63.

3 Щур М. Майдан змусив поляків інакше подивитися на українців – соціолог з Варшави. 25 лютого 2014. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/25276379.html> (дата звернення: 21.07.2020).

4 Коморовський: Європа не має повторити помилки 1930-х років. 30.08.2014. URL: <https://www.dw.com/uk/коморовський-європа-не-має-повторити-помилки-1930-х-років/a-17889870> (дата звернення: 21.07.2020).

держав, які понад два десятиліття намагаються віднайти оптимальний баланс між західним і східним інтеграційними векторами».¹ Принаймні до 2004 р. підтримувана Президентом України Л. Кравчуком та Л. Кучмою політика багатовекторності, намагалася поєднати не поєднуване дружні відносини із Росією, США, Європейським Союзом, Польщею.

Українське суспільство досі терпить біль через неподолання когнітивного дисонансу присутності «російського» світу (рос. – русский мир). Росія контролює в Україні парламентську проросійську опозицію (Опозиційна платформа «За життя»), частину владної вертикалі в місцевих органах влади в східних та південних областях, телевізійні канали, громадські організації, частину великого і середнього бізнесу. Саме українська парламентська більшість, представлена 2013 р. депутатами від «Партії регіонів» запропонувала розглянути питання Волинської трагедії 1943-1944 р. (в заяві 148 депутатів й особисто Вадіма Колесніченка).² Польський сейм 12 липня 2013 р. прийняв постанову, у якій трагедію на Волині та Східній Галичині було названо «етнічною чисткою з ознаками геноциду». Своєрідним став зв'язок представників української парламентської більшості 2013 р., які після 2014 р. опинилися в опозиції, з російськими структурами. Саме під гаслом відстоювання прав людини та історичної справедливості, польські парламентарі, самі того не бажаючи, вчинили крок на користь стратегічної лінії Російської Федерації. Позиція щодо виключності власної політики історичної пам'яті передбачала осуд діяльності українських націоналістів. Такої думки дотримуються як у Варшаві, так і у Москві. А це доводить, що Росії вдається ефективно використовувати щодо Польщі та України тактику підриву відносин

партнерства. Оперативність реєстрації у Державній Думі заяви про визнання геноцидом злочинів, вчинених українськими націоналістами щодо польського населення у 1942–1945 рр.³ тільки засвідчує готовність розігрувати історичну карту. Тому дуже своєрідним виглядає співпадіння оцінок як російськими, так і польськими політиками українського національно-визвольного руху саме як «фашистського», «екстремістського», «людовбивчого».

Подолання перехрестя «лібералізм-консерватизм» може стати виходом з травми для Польщі. Парламентські вибори в Польщі 2019 р. показали подальшу підтримку консерваторів. Польський вибір гатунку 2020 р. засвідчив надання переваги консерватизму. Але перевага виявилася на рівні соціологічної похибки. Майже половина польського суспільства (більше 48%) схильна до ліберального розвороту, і він можливий. Можливий за тих умов, якщо не посилюватиметься антиєвропейська та антипольська складова зовнішньої політики Російської Федерації. За умов поглиблення інформаційного, зовнішньополітичного, зовнішньоекономічного російсько-польського протистояння збережуться консервативні складові електорального статус-кво.

Польська сторона не сходила зі шляху домінування консерватизму. Послаблення позиції Польщі в Європейському Союзі і, як результат, погіршення відносин з Україною відбулися в 2015 р. внаслідок результатів виборів. На президентських виборах в травні 2015 р. представника консервативної партії «Право і справедливість» А.Дуду обрано президентом. Більшість в парламенті здобули політики тієї ж партії «Право і справедливість» та отримали 235 із 460 місць.⁴ У тому ж році відносини між Варшавою та Брюсселем зазнали деяких загострень через відмову «ПіС» від

1 Киридон А., Троян С. Українсько-польський діалог в умовах Революції Гідності (2013-2014 рр.) // INTERMARUM: історія, політика, культура. 2015. Вип.2. С. 277-285. С.277. URL: <http://intermarum.zu.edu.ua/article/view/90580/86482> (дата звернення: 14.07.2020).

2 Депутати зі «списку 148-ми»: Ми не зрадники. 16 липня 2013 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25048283.html> (дата звернення: 21.07.2020).

3 У Росії пропонують визнати «Волинську трагедію» геноцидом. Українська правда. 29 липня 2016 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2016/07/29/7116273/> (дата звернення: 30.07.2020).

4 Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej. Wyniki wyborów 2019 do Sejmu RP. URL: <https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/sejmsenat2019/pl/wyniki/sejm/pl> (дата звернення: 30.07.2020).

зобов'язань попереднього уряду щодо міграційних квот, а також намагання «Права і справедливості» взяти під контроль ЗМІ (за новим законодавством, керівників громадських ЗМІ призначатиме уряд) та Конституційний Суд».¹ Від послаблення позиції Польщі в Європейському Союзі та внаслідок непослідовності реформ в Україні, офіційний Київ втрачав на реалізації одного з інтересів – підтримці українських євроінтеграційних завдань.

У польському політикумі відбувала-ся радикалізація настроїв, яку чітко характеризували тези сенатора, фахового історика Яна Жарина щодо необхідності історичного наступу. Ще восени 2015 р. пролунали його заяви з неновими ідеями про «Львів, як місто завжди вірне Польщі, без якого немає польського народу», про «український народ не здатний до самоусвідомлення без допомоги поляків. Українці мають визнати свою провину за волинську різанину й визнати цю трагедію актом геноциду польського народу».²

З листопада 2015 р. під орудою Президента Польщі А.Дуди розробляється Стратегія історичної політики Польщі.³ За задумом влади правих сил, наступальна історична політика, повинна стати основою переформатування польської ідентичності шляхом повернення неоконсерватизму й етнічного патріотизму XIX ст.⁴

Новий імпульс консервативного розвитку Польща отримала 2016 р., коли сейм прийняв резолюцію від 22 липня 2016 р., у якій події 1943 року названо «геноцидом». Згідно з постановою, 11 липня було встановлено Національним днем пам'яті

1 Зарембо К. Аудит зовнішньої політики: Україна-Польща. Дискусійна записка. Інститут світової політики. 2016. С.37. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Aud_Ukr_Poland_ukr_net.pdf (дата звернення: 21.07.2020).

2 Żaryn J. Przeprowadzimy ofensywę historyczną! / Jan Żaryn; rozm. przeprowadził Aleksander Szycht. URL: <http://www/prawy.pl/z-kraju/11096-jan-zaryn-przeprowadzimy-ofensywe-historyczna>

3 Zapis spotkania inauguracyjnego prace nad powstaniem Strategii Polskiej Polityki Historycznej w Belwederze, 17 listopada 2015 roku URL: <http://www.prezydent.pl/kancelaria/dzialalnosc-kancelarii/art,18,zapis-spotkania-dot-strategii-polskiej-polityki-historycznej.html>

4 Сучасна історична політика Польщі: виклики для України. URL : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-03/Polsha-f4a08.pdf> (дата звернення: 30.07.2020).

жертв геноциду, здійсненого українськими націоналістами проти громадян Другої Речі Посполитої. У зв'язку із проведенням Міністерством внутрішніх справ Польщі у 2017 р. конкурсу на розміщення у польських закордонних паспортах символіки, пов'язаної з містами і історичними подіями, у тому числі українськими, постало питання про такий формат консерватизму.

Для України вихід з травматичного синдрому пролягає повз роздоріжжя «популізм-консерватизм». Історичні образи, пов'язані із пам'яттю про конфлікт під час Другої світової війни, стали приводом коректив міждержавних стосунків. Вихід «волинської проблеми» з меж наукової дискусії у політичну сферу з нагоди 60-ї річниці та проведення спільних українсько-польських заходів 2003 р. не найкращим чином позначилося на двосторонніх відносинах.⁵ До охолодження польсько-українських відносин призвело визнання президентом України Віктором Ющенком Степана Бандери національним героєм (2009 р.). Взаємовідносини між державами були затмарені, на думку польських політиків, Законом Верховної Ради України від 9 квітня 2015 р., згідно з яким членів Організації Українських Націоналістів та Української Повстанської Армії визнали борцями за незалежність України у XX столітті.⁶

Польська візія українсько-польських відносин містить виключне польське тлумачення минулого. Так, під час візиту міністра закордонних справ Польщі Вітольда Вашиковського 5 листопада 2017 р. до Львова, міністр відмовився відвідати музей-меморіал «Тюрма Лонцького» на знак протесту проти напису, що колишня в'язниця була пов'язана з репресіями трьох окупаційних режимів: польської, нацистської та радянської. Міністр нагадав,

5 Каліщук О.М. Волинська дискусія й сучасні українсько-польські міждержавні відносини // Українсько-польське партнерство: сьогодні та перспективи: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк – Світязь, 26–27 червня 2017 р.) / за ред. В. Й. Лажніка, С. В. Федонюка. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. С.90. URL: <https://eenu.edu.ua/sites/default/files/Files/konfer-2017-svityaz.pdf> (дата звернення: 14.07.2020).

6 Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті : Закон України від 09 квітня 2015 р. № 314-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text> (дата звернення: 30.07.2020).

що Польща очікує від України здійснення кроків, включаючи розблокування на її території робіт Польського інституту національної пам'яті. Українською стороною було заблоковано пошуки та вшанування після інциденту у квітні 2017 р. в м. Хрушовіце (Грушовичі), де знищено пам'ятник УПА.¹ Таких випадків було більше десятка. Польща в теперішньому і майбутньому не погоджується на Україну, влаштовану на історичній пам'яті про віковичну боротьбу за незалежність. Така позиція Варшави легко проглядається, оскільки українська боротьба за незалежність протиставлялася польським аспіраціям, особливо в роки Другої світової війни. Польська сторона вимальовує для України наступний дороговказ: «В Європу – без Бандери», тобто в європейській спільноті підтримають лише неконсервативний український проект.

У 2018 р. на прийняття польською стороною змін до закону про Інститут національної пам'яті публічно відреагували ключові політичні гравці: з критичними коментарями виступили МЗС та президент, а ВРУ прийняла Постанову №7553 від 06.02.2018 р.² Зміни до закону передбачали кримінальну відповідальність за «заперечення злочинів українських націоналістів з 1925 р. по 1950 р.».³ На початку 2019 р. за поданням президента Польщі А. Дуди, Конституційний суд Польщі скасував дію цих поправок. Глибину розходжень показало вшанування пам'яті жертв польсько-українських конфліктів паралельно, а не спільно: А. Дуда вшановував пам'ять загиблих поляків на Волині, а П. Порошенко

відкрив пам'ятник українським жертвам у Сагрині (08.07.2018 р.).⁴

В українсько-польських міждержавних відносинах величезний потенціал, який варто розвивати на користь обох народів. Н. Антонюк, М. Мальський наполягають на виключній ролі Польщі в регіоні Центрально-Східної Європи «яка повинна ініціювати процес згуртування інших країн Центрально-Східної Європи проти «російської загрози», а ключовою ланкою у цьому процесі є Україна, яку необхідно якомога швидше поставити на шлях демократизації та реформ. Отже, Польща не може стояти осторонь політичних змін, які відбуваються у нашій країні; її роль у процесі євроінтеграції України доволі значна».⁵ Дієвою визнається ініціатива 2008 р. Польщі та Швеції для співпраці ЄС з країнами Східної Європи «Східне партнерство», започаткована на Установчому саміті ЄС 7 травня 2009 р. в Празі, хоча й несе у собі багато небезпек.

У 2014 р. прем'єр Польщі Дональд Туск запевнив, що його держава надасть кілька мільярдів позики у разі створення в Україні стабільного та працездатного уряду, який зуміє окреслити чітко призначення цих коштів.⁶ Польща стала єдиною державою, яка з ініціативи президента Броніслава Коморовського запропонувала три напрями реформ в Україні: реформу місцевого самоврядування, фінансову підтримку малого і середнього бізнесу і боротьбу з корупцією.⁷ Президент

1 Єндрачик К. Історичні проблеми та політика пам'яті в польсько-українських стосунках (1991-2017) Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2018. Випуск 3-4 (95-96). С. 249. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/nz_95-96.pdf (дата звернення: 30.07.2020).

2 Про Заяву Верховної Ради України у зв'язку з ухваленням Сеймом і Сенатом Республіки Польща змін до закону про Інститут національної пам'яті: Постанова від 06 лютого 2018 р. №7553 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2274-19/card3> (дата звернення: 21.07.2020).

3 Українська призма: Зовнішня політика 2018. Аналітичне дослідження // ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. Київ, 2019. С.108. URL: http://prismua.org/wp-content/uploads/2019/04/A5-prizma2018_ua.pdf (дата звернення: 14.07.2020).

4 Українська призма: Зовнішня політика 2018. Аналітичне дослідження // ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. Київ, 2019. С.108. URL: http://prismua.org/wp-content/uploads/2019/04/A5-prizma2018_ua.pdf (дата звернення: 14.07.2020).

5 Антонюк Н., Мальський М. Актуальні проблеми українсько-польських відносин у сучасних геополітичних реаліях // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2015. Випуск 37. Частина 3. С.3-16. С.4. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/view/149> (дата звернення: 21.07.2020).

6 Tusk: Polska gotowa pomóc przy podpisaniu umowy stowarzyszeniowej Ukraina-UE. Wiadomosci. 10 marca 2014 г. : веб-сайт. URL: <https://wiadomosci.onet.pl/kraj/tusk-polska-gotowa-pomoc-przy-podpisaniu-umowy-stowarzyszeniowej-ukraina-ue/zgr78> (дата звернення: 21.07.2020).

7 Антонюк Н., Мальський М. Актуальні проблеми українсько-польських відносин у сучасних геополітичних реаліях // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2015. Випуск 37. Частина 3. С.10. URL : <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/view/149> (дата звернення: 21.07.2020).

Анджей Дуда виступив із конкретними ініціативами, що стосуються українського питання. Адміністрацію президента Польщі чекала складна дипломатична робота перед липневою 2015 р. зустріччю лідерів НАТО у Варшаві. Йдеться про гарантії посилення безпеки у регіоні шляхом створення повномасштабних баз НАТО на теренах Центрально-Східної Європи.¹

У Варшаві пройшов саміт НАТО у 2016 р., який узгодив комплексний пакет допомоги для України, а також розгортання багатонаціональних батальйонів НАТО в Польщі, Естонії, Латвії та Литві – обидва кроки вітали ся Києвом.² Надання пріоритетності питанням безпеки Польщі в Східній Європі перед завданнями підтримки євроінтеграційних зусиль України знайшли відображення у зміні суті Стратегії зовнішньої політики Республіки Польща 2017-2021 рр.³ у порівнянні із Пріоритетами польської зовнішньої політики 2012-2016 рр.⁴ У 2017 р. результатами безпекової співпраці стали досягнення бойової готовності ЛІТПОЛУКРБРИГ, домовленість про участь підрозділів ЗСУ у військових навчаннях країн V4 та розвиток військово-технічної співпраці.⁵

Як не парадоксально звучатиме, але українська складова польської зовнішньої політики ставала значущішою у періоди, коли Україна (українська влада) проявляла менший європейський потенціал, як то до 2004 р., в 2010-2013 рр.,⁶ з 2019 р.

1 Дуда сприятиме виробленню спільної позиції Європи щодо України, – польський міністр. 18 серпня 2015 р. URL: https://zik.ua/news/2015/08/18/duda_spryyatyme_vyroblennyu_spilnoi_pozytsii_yevropy_shchodo_ukrainy_polskyyu_ministr_617118 (дата звернення: 21.07.2020).

2 Політика України щодо країн Вишеградської четвірки: на шляху до кращого взаєморозуміння та добросусідства. С.8. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/policyka_ukrayiny_shchodo_krayin_v4.pdf (дата звернення: 14.07.2020).

3 Strategia Polskiej Polityki Zagranicznej 2017-2021. 2017. URL: <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/strategia> (дата звернення: 21.07.2020).

4 Priorytety Polskiej Polityki Zagranicznej 2012-2016. Warszawa, marzec 2012 r. URL: <http://www.premier.gov.pl> (дата звернення: 21.07.2020).

5 Українська призма: Зовнішня політика 2017. Аналітичне дослідження // ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. Київ, 2018. С.99. URL: http://prismua.org/wp-content/uploads/2018/04/A5-prizma2017_ua_finish.pdf (дата звернення: 14.07.2020).

6 Стадник Г. Коморовський і Янукович – Коморовський і Янукович: дружба в минулому? 02.12.2013. URL : <https://>

Польський президент ставав «вікном комунікації» з Європою. У протилежних випадках – з 2004 по 2010 рр., з 2014 по 2019 рр. – надаючи пріоритетності європейському вектору, Україна зменшувала інтенсивність співпраці з Польщею. Навіть із зміною влади в Україні та корекцією підходів до політики пам'яті, між Польщею та нашою державою повноцінної стратегії розвитку стосунків досі не сформульовано. Про несформованість концепції перспектив партнерства серед країн Східної Європи свідчать події після президентських виборів в Білорусі 9 серпня 2020 р. Ініціатива створення Люблінського трикутника виявилась запізною, хоча й стала свідченням початку подолання травматичного діагнозу Польщі, пов'язаного із пам'яттю про три поділи XVIII ст. та пакту Молотова-Ріббентропа 1939 р.

Хоча варто відзначити, що після візиту президента України В.Зеленського до Варшави з нагоди 80-ліття початку Другої світової війни 1 вересня 2019 р. досягнуто відокремлення проблем історичної пам'яті від інших проблем.⁷ Офіційний Київ пішов на вагомий крок – у вересні 2019 р. зняв мораторій на проведення пошукових робіт у місцях польських поховань.⁸ Саме обопільні поступки призведуть до потепління відносин і поглиблення співробітництва. Зростає роль Польщі як газотранспортного посередника, саме польські потужності для постачання американського LNG-газу та природного газу з норвезьких родовищ можуть стати в нагоді Україні.⁹ Ще один давній інфраструктурний проект – нафто-

www.dw.com/uk/a-17264906 (дата звернення: 30.07.2020).

7 Сменковський А. Ю., Яворська Г. М., Каплан Ю. Б. Щодо українсько-польських відносин. Аналітична записка. Серія «Громадянське суспільство», №2, 2019. URL : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-09/analit-smenkovskyyavoska-kaplan-civil-society-2-2019-1.pdf> (дата звернення: 21.07.2020).

8 Українська призма: Зовнішня політика 2019. Аналітичне дослідження // ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. Київ, 2020. С.52. URL: http://prismua.org/wp-content/uploads/2020/05/UkrainianPrism.ForeignPolicy19_ukr.pdf (дата звернення: 14.07.2020).

9 Губицький Л., Мельник Г. Прагматизм українсько-польських відносин у газовій сфері // Україна і світ. Теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин. Київ: Вид. центр КНУКіМ, 2020. С.137.

гін Одеса-Броди-Гданськ може бути реанімованим.¹

Звернімо увагу, що саме Польща просувала створення двох регіональних ініціатив поблизу східного кордону ЄС: «Східне партнерство» (2009 р.), «Тримор'я» (2016 р.). Такі кроки пояснюються бажанням польських політичних еліт відігравати якомога вагомішу роль якщо не у всьому Європейському Союзі, то принаймні на його східних кордонах. Але варто відзначити і наступну особливість, набуту польською зовнішньою політикою. Першочерговості з 2015 р. надається співпраці Польщі з країнами на захід від східного європейського кордону, а не країнам на схід від європейського кордону, як це було до 2015 р. До «Тримор'я» («Ініціатива трьох морів») крім Польщі, входять ще 11 держав ЄС: Австрія, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія та Чехія». Залучення до ініціатив цієї регіональної структури дозволило б Україні долучитися до окремих інфраструктурних та енергетичних проектів. Однак Польщею та й самою українською владою не було здійснено належних кроків для залучення до регіональних ініціатив «Тримор'я». Польща пояснила це дуже просто: усі країни «Тримор'я» – члени ЄС.²

Зовнішньополітична позиція Польщі базується на стабільній підтримці ЄС та НАТО, особливо США. Польща та Україна мають достатній потенціал для впливу на регіональний політичний порядок денний та висування нової програми безпеки. Цей порядок денний повинен бути реалістичним і враховувати поточні політичні та геополітичні реалії.³ Але не потрібно забувати про застереження, які масово поча-

ли лунати у польському суспільстві, коли Президент США Барак Обама, дотримуючись політики перезавантаження, в липні 2009 р. висловився про відсутність сенсу у зведенні протиракетного щита в Європі.⁴ Польські вчені та політики усвідомили загрози від тимчасової зміни скерованості американсько-російських відносин.

На думку Л.Губицького, Г.Мельник єдиним шляхом самозбереження для України має стати вибір не зовнішніх ідей, а вибір ідеї українського світу, світу українськості.⁵ Українська громада має завдячувати актуалізації гасел «армія, віра, мова» епохи президента П.Порошенка саме як захисним у відповідь на російські, польські, угорські аспірації. Український світ у боротьбі із російською агресією засвідчив власне існування, але поки що не визначився із межами лідерства – локального чи глобального. Саме ймовірність появи лідерських амбіцій в українських еліт і могла стати спонукою до посилення антиукраїнської риторики у державних діячів Росії, Польщі, Угорщини. «Українська еліта, мабуть, з 1340 р. живе за принципом: зовнішній виклик – внутрішня відповідь. Це шлях до власного упослідження, занепаду, визнання чужої пасіонарності, залежності, відмови від власної мови, гідності, державності, будь-якої самостійної творчості і діяльності. Якщо не змінити принципу на: внутрішній виклик – зовнішня відповідь, не варто очікувати на контрольованість процесів, центр управління яких лежить поза нашим вибором. Нам накидаються чужі думки, чужі ідеї, чужий вибір. А насправді відсутність вибору. Вибір без вибору».⁶

Стратегічна комунікація між Україною та Республікою Польща містить складові,

1 Польща готова реанімувати нафтогін Одеса-Броди-Гданськ. Факти. 25 березня 2014 р. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ekonomika/20140325-1509295/>

2 Чапутович пояснив, чому Україна поки не може приєднатися до «Тримор'я». 02.10.2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2791647-caputovic-poasniv-comu-ukraina-poki-ne-moze-priednatisa-do-trimora.html> (дата звернення: 22.07.2020).

3 Політика України щодо країн Вишеградської четвірки: на шляху до кращого взаєморозуміння та добросусідства. С.14-15. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/polityka_ukrayiny_shchodo_krayin_v4.pdf (дата звернення: 14.07.2020).

4 Чекаленко Л. Політика Польщі – на вістрі інтересів США // Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 4 (40) 2018. С.62- 66. С.64.

5 Губицький Л., Мельник Г. У пошуках вибору: безальтернативність // Україна-цивілізація. Збірник наукових праць. – Т.3. Традиції та сучасність українського цивілізаційного простору: проблеми духовної, державної, національної єдності. Ужгород, 2015. С.29-36. С.31.

6 Губицький Л., Мельник Г. У пошуках вибору: безальтернативність // Україна-цивілізація. Збірник наукових праць. – Т.3. Традиції та сучасність українського цивілізаційного простору: проблеми духовної, державної, національної єдності. Ужгород, 2015. С.29-36. С.32.

що стануть запобіжником у виникненні ситуацій пов'язаних із збуренням міжнародної безпеки, застереженням у появі ризиків внутрішньої безпеки. В умовах поглиблення військового співробітництва Польщі, Румунії та США в регіоні Центрально-Східної Європи, можливими є наступні версії українсько-американських та українсько-польських стосунків: 1) висування ініціативи масштабнішої безпекової взаємодії України зі США в Чорноморському регіоні; 2) пропозиція перетворення України на хаб із транспортування американського природного газу.

Віriamo, що пам'ять про минулі травми – в польському та українському суспільстві лише засіб запобігання майбутнім ранам, але не заклик до поновлення помсти. Президент України Л.Кучма та Президент Польщі А.Квасневський у травні 1997 р. оголосили спільну заяву «Про порозуміння і єднання»¹, на основі формули Папи Римського Іоанна Павла II «Вибачаємо і просимо пробачення». Президент Польщі Лех Качинський на урочистостях з приводу відкриття меморіалу в селі Павлокома 13 травня 2006 р. виголосив промову, в якій, зокрема були й такі слова: «Несімо – ми поляки та українці – цю спадщину у майбутнє, завжди знаходьмо у собі лише те, що найкраще. Уміймо з милосердям та мужністю, молитися Богу словами: «Прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим». Про це я прошу».²

Польський парламент 28 листопада 2014 р. ратифікував Угоду про асоціацію України з ЄС. Державний візит президента П.Порошенка до Польщі відбувся 17-18 грудня 2014 р. Під час свого виступу перед обома палатами парламенту, президент України висловив подяку за підтримку України у важкий час, але також згадав про складні історичні проблеми та необхідність взаємного прощення та примирення. Варто пам'ятати про звернення по-

літиків, церковних ієрархів та представників української інтелігенції до керівництва польської держави, духовних і культурних діячів та всього польського суспільства від 2 червня 2016 р. Термін «геноцид» не згадується в листі, однак дуже чітко в ньому викладено прохання про примирення та прощення: «Убивство невинних людей не має виправдання. Просимо прощення і рівною мірою прощаємо злочини і кривди, вчинені щодо нас, – це єдина духовна формула, що повинна бути мотивом кожного українського і польського серця, яке прагне миру й порозуміння». Серед тих, хто підписав цей документ були два колишні президенти України Леонід Кравчук та Віктор Ющенко.³

«В сім'ї вольній, новій...» (Т.Шевченко) Україна очікує від Польщі не повчань, а рівноправного співробітництва, оскільки в нових умовах міжнародної безпеки в Східній Європі, саме Київ, а не Варшава є дієвою, а не лише потенційною, ланкою боротьби за європейську цивілізацію. Як вдало зазначив Л.Зашкільняк: «актуальним і затребуваним залишається вивчення явищ формування і побутування в суспільній (та історичній) свідомості застарілих стереотипів, зокрема й щодо українсько-польських стосунків у ХХ століття у суспільній свідомості українців і поляків».⁴ Тому залишається закликати польських колег до холодного і зваженого аналізу подій 1943-1944 рр., до з'ясування їх причин та характеру, до позбавлення від емоційності в звинуваченнях на адресу українського національно-визвольного руху у всіх злочинах, вчинених в регіоні Центрально-Східної Європи.

Висновок. Держави за умов розчарування в глобальних структурах та повернення до ознак суверенізму, враховують травми минулого. Але європейські та поль-

1 Спільна заява Президентів України і Республіки Польща «До порозуміння і єднання» 21 травня 1997 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_005#Text?

2 Єндрашик К. Від стратегічного партнерства до прагматизму: польсько-українські стосунки в 2005-2017 рр. Уманська старовина. 2018. №5. URL: <http://usj.udpu.edu.ua/article/view/146753/145754> (дата звернення: 14.07.2020).

3 Єндрашик К. Історичні проблеми та політика пам'яті в польсько-українських стосунках (1991-2017) Наукові записки ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2018. Випуск 3-4 (95-96). С. 248. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/nz_95-96.pdf (дата звернення: 30.07.2020).

4 Зашкільняк Л. Огляд проблем спільної (важкої) історії українців і поляків ХХ століття. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/oglyad-problem-spilnoi-vazhkoj-istorii-ukraintsiv-i-polyakiv-khkh-stolitnya> (дата звернення: 21.07.2020).

ські політики до загроз сучасності схильні ставитися з великою часткою оптимізму, що базується на ролі альянсів.

У Республіки Польща та України спільна рана – російська. Для Польщі досі важливо діяти на користь польським інтересам, але й водночас на протипагу російським. Російсько-українська війна, започаткована Російською Федерацією 20 лютого 2014 р. триватиме допоки Україна чітко не визначиться з ідентифікацією: проросійською, проєвропейською чи проукраїнською.

Україна досі демонструє високий бальовий бар'єр, не відкидаючи кардинально версію формування світу як «російського» (рос. – «русский мир»).

Вихід з травми для Польщі лежить через перехрестя «лібералізм-консерватизм», а для України – через перехрестя «популізм-консерватизм». Польський взірець для українського партнера бачить перспективи у ненаціоналістичному (неконсервативному) і водночас непро-російському проєкті. Тому й спостерігаємо прихильність польської дипломатії до думки про життєздатність українського популізму.

Загоєння і зцілення травм і ран лежать не так в царині політичній, як в площині релігійній. У випадку Польщі та України – це спільна традиція – християнство.

ЗМІСТ

STUDIUM EUROPY WSCHODNIEJ: DO 30-LECIA ISTNIENIA	3
--	---

ПОЛЬЩА-УКРАЇНА

<i>Ігор Срібняк</i> МІЖ СЛУЖБОЮ І ПОЛІТИКОЮ: ВІЙСЬКОВО-ФАХОВА ТА ГРОМАДСЬКО-ХАРИТАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ШАПОВАЛА У ТАБОРАХ ІНТЕРНОВАНИХ ВІЙСЬК УНР У ПОЛЬЩІ (1921 – квітень 1923 рр.).....	4
<i>Олена Гуменюк</i> УКРАЇНСЬКА СЕРЕДНЯ ОСВІТА ЗА КОРДОНОМ: ШКОЛА В ТАБОРІ ІНТЕРНОВАНИХ	18
<i>Любомир Губицький, Ганна Мельник</i> ПЕРСПЕКТИВИ ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА: МИНУЛІ РАНИ І МАЙБУТНІ ЗЦІЛЕННЯ.....	25

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ

<i>Марина Палієнко</i> ПОЛЬСЬКИЙ МУЗЕЙ У РАППЕРСВІЛІ ЯК МІСЦЕ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ ОСЕРЕДОК ПОЛОНІКИ У ШВЕЙЦАРІЇ (ДО 150-РІЧЧЯ ДІЯЛЬНОСТІ).....	35
<i>Лобко Оксана</i> ДОЛЯ ІСТОРИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ З НЕМИРІВСЬКОГО ПАЛАЦУ МАРІЇ ЩЕРБАТОВОЇ ПІСЛЯ 1917 Р. У ЗАПИСКАХ СУЧАСНИКІВ. РОЛЬ ФЕДОРА ЕРНСТА У ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОГО СПАДКУ УКРАЇНИ	42
<i>Олександр Дуднік</i> ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПОДІЙ І ВІШАНУВАННЯ ДІЯЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РР.).....	52
<i>Андрій Кудряченко, Вікторія Солошенко</i> НІМЕЧЧИНА І АВСТРІЯ ПОВОЄННИХ ДЕСЯТИЛІТЬ ТА ЗАХИСТ НИМИ НАЦІОНАЛЬНИХ УЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ	70
<i>Anton Protsiuk</i> EVOLUTION OF HOLOCAUST MEMORY IN EUROPE: COMPARATIVE ANALYSIS OF WESTERN AND EASTERN EUROPE	81

СОЦІУМ

<i>Володимир Розумюк, Ярослав Фоцан</i> ТЕОРЕТИЧНА РЕФЛЕКСІЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ: ІСТОРІЯ, СОЦІОЛОГІЯ, ПОЛІТОЛОГІЯ	89
<i>Віктор Горобець</i> «ПО АТТЕСТАТАМ ГОСПОДИНА ГЕНЕРАЛА ФЕЛЬТМАРШАЛА И КАВАЛЕРА». РЕКОМЕНДАЦІЙНІ ЛИСТИ ЦАРЕДВОРЦІВ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ОБРАННЯ НА СОТНИЦТВО В ГЕТЬМАНАТІ	96
<i>Любомир Губицький</i> СПОЖИВЧІ ЗАПИТИ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА В ЛІСОТОРГОВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ.....	105
<i>Анатолій Савчук</i> ДОСВІД ПІДГОТОВКИ РЕФОРМ У РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ПРИКЛАДІ ГОЛОВНОГО КОМІТЕТУ В СЕЛЯНСЬКІЙ СПРАВІ	113
<i>Мілана Срібняк</i> ОСНОВНІ ГРУПИ ДЖЕРЕЛ З ІСТОРІЇ РЕПАТРІАЦІЇ ПОЛОНЕНИХ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	127
<i>Олександр Бонь</i> УКРАЇНСЬКА ГУМАНІТАРНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ В «ОКРЕМІЙ ПАПЦІ» ПОЛІТБЮРО ЦК КП(б)У В 1920-х РОКАХ	134
<i>Ольга Грицюк</i> ГРАФІТІ ЯК КУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ СУЧАСНОСТІ	144

ІСТОРІЯ ЦЕРКВИ

<i>Галина Саган, Олександр Саган</i> КИЇВСЬКІ СИНАГОГИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ ЄВРЕЙСЬКОЇ ГРОМАДИ МІСТА: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ	167
--	-----